

10. Тюпа В. И. Новелла и аполог / В. И. Тюпа // Русская новелла: Проблемы истории и теории : Сб. статей ; под ред. В. М. Марковича, В. Шмида. – СПб., 1993. – С. 13–25.

11. Шмид В. Проза как поэзия. Пушкин, Достоевский, Чехов, авангард / В. Шмид. – СПб., 1998.

Стаття надійшла до редколегії 06.04.16

**І.-В. Шкурко**, студ.

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

### **ЖАНРОВА СТРУКТУРА НОВЕЛИ В МАЛІЙ ПРОЗІ ВОЛОДИМИРА НАБОВОВА ТА СИГИЗМУНДА КРЖИЖАНОВСЬКОГО**

*На матеріалі текстів В. Набокова і С. Кржижановського проаналізовано структуру жанру новели. Розглянуто різні способи побудови наративу в постреалістичній новелі.*

**Ключові слова:** новела, фабула, нетрадиційний наратив, В. Набоков, С. Кржижановський.

**I.-V. Shkurko**, Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv

### **THE STRUCTURE OF THE SHORT STORY GENRE IN VLADIMIR NABOKOV'S AND SIGIZMUND KRZHIZHANOVSKY'S TEXTS**

*In the article, the structure of the short story genre in Vladimir Nabokov's and Sigizmund Krzhizhanovsky's texts is analyzed. Different types of narrative construction in post-realistic short stories are considered.*

**Keywords:** short story, fabula, non-traditional narrative, V. Nabokov, S. Krzhizhanovsky.

УДК 82 311.9:046.2

**Є. В. Шкуров**, асп.

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

### **ХУДОЖНЯ ФАНТАСТИКА В ДИХОТОМІЇ "ВІРА – НЕВІРА"**

*Розглянуто художню фантастику в координатах "віри – невіри". Досліджено фантастику як явище вторинної художньої умовності та особливу форму вимислу. З'ясовано деякі аспекти сприйняття фантастики та фантастичних образів автором твору та читачем.*

**Ключові слова:** художня фантастика, наукова фантастика, фентезі, вимисел, фантазія, художня умовність, віра, невіра, автор, читач.

Художній фантастиці присвячено багато досліджень. Її естетико-художні координати намагалися визначити Є. Аксьонова, Г. Гуревич, Є. Ковтун, Р. Лахман, С. Лем, Ю. Лотман, М. Назаренко, Є. Нейолов, А. Нямцу, О. Стужук, Ц. Тодоров, Т. Чернишова та інші. Терміни "фантастика" і "фантастичне" походять від грец. "φανταστική" – мистецтво уяви, фантазія. Проте явища фантазії та уяви набагато ширші від фантастики та фантастичного, хоча і відіграють у них визначальну роль. Фантазія стоїть біля джерел мистецтва та науки, пов'язана з основними феноменами людського мислення. Фантастика та фантастичне є одними з найбільш яскравих проявів фантазії. В основу мистецтва завжди закладається образне переосмислення реальності творцем за допомогою фантазії. У художній фантастиці таке переосмислення реальності потребує одивнення та осмислення невластивих реальності предметів і явищ. У процесі творення та сприйняття фантастичного образу уява розкриває весь доступний потенціал, прагнучи з небуття створити особливий і відмінний від реального художній світ. При цьому рецепція читача стає актом не менш творчим, ніж написання художнього твору, адже свідомість не може вповні покластися на реалії, які існують у дійсності, і змушена відтворювати їх за описами у творі та доступним досвідом.

Водночас фантастика прагне до максимально можливої правдоподібності. В. Обручев, видатний фантаст та вчений, зазначав: "Роман має бути правдоподібним. Читач повинен отримати враження, що все викладене в романі якщо і не відбувалося насправді, то могло б статися" [Цит. за: 27]. Твір фантастики, художній світ якого не викликає довіри, перетворюється на фантазмагорію. Навіть твори пародійної фантастики прагнуть до створення цілісної та обґрунтованої онтологічної моделі. Звернімося до фентезійно-пародійного циклу британського письменника Террі Прачетта "Плаский світ". Світобудова його художнього всесвіту напрочуд дивна, втім автор спробує дати їй пояснення, причому пояснення, що підкреслює можливість існування: "Великий А'Туін, зоряна черепаха, пливе крізь космічний простір. На спині його – чотири гігантських слони. А на слонячих плечах, окантований Краспадом, ніжачись під промінчиками крихітного со-

нечка, що закладає орбіту за орбітою, величаво обертаючись навколо закрижанілих скель свого Пупземелля, розмістився Плаский світ – світ сам по собі і відображення всіх інших світів. Майже нереальний за своєю суттю... Реальність, до речі, заснована аж ніяк не на цифровому принципі. Її не можна ввімкнути, її не можна вимкнути. Це, скоріше, аналогова величина. Іншими словами, реальність – це така ж якість, як і, наприклад, вага. Люди зазвичай мають різну вагу. Те ж відбувається і з реальністю. Одні люди більш реальні, інші – менш. Вчені підраховали, що в середньому на планеті живе не більше п'яти сотень реальних людей, які хаотично рухаються і час від часу несподівано стикаються одне з одним. Плаский світ нереальний *рівно настільки, наскільки це можливо, щоб все ж існувати в цьому всесвіті* (виділення наше – *Є.Ш.*) [21]. Звичайно, Плаский світ – місце абсолютно неможливе, та численні зауваги автора спрямовані на те, аби читач опинився на вістрі дихотомії "віри – невіри", бо це єдиний спосіб не перетворити художній світ твору на абсурд.

**Мета** статті – проаналізувати дихотомію "віри – невіри" як атрибутивної риси поетики фантастичного. **Актуальність** роботи пояснюється недостатньою мірою дослідження вказаної проблеми в українському літературознавстві. **Об'єктом** нашої роботи обрано фантастику як художнє явище, **предметом** – дихотомію "віри – невіри" як рису гносеології, онтології та поетики фантастичного твору.

Тлумачний словник характеризує фантастику в трьох значеннях: як "створені уявою думки, образи, поняття, в яких дійсність виступає у перебільшеному чи незвичайному вигляді. Синонім вигадки", те, що "видумане, нереальне, пов'язане з фантазією", та як "збірний жанр літератури, а також твори, в яких описуються події або явища нереальні, не існуючі в дійсності" [23, с. 501]. Т. Ф. Єфремова розглядає "фантастичне" як "плід фантазії", те, "чого не може бути в дійсності" [9]. Фантастику, крім того, що це "жанр мистецтва, у творах якого описуються вигадані, надприродні події та явища", вона пояснює як те, що засноване на фантазії, творчій уяві, художньому вимислі та "щось наймовірне, неможливе, нездійсненне" [9]. Як бачимо, в основу визначень закладено два положення: по-перше, фанта-

стика є плодом художнього вимислу, а по-друге, обумовлені нею художні явища протиставляються реальності. Однак, обидві тези потребують конкретизації та уточнень, оскільки художній вимисел творить не тільки фантастику, а опозиція "нереальне – реальність" суб'єктивна через суб'єктивність сприйняття об'єктів осмислення: для ентузіастів проекту SETI інопланетний розум не є фантастикою, в той час же він безумовно такий у романах Станіслава Лема.

У випадку з інопланетянами, як і іншими феноменами, що отримали художнє втілення у творах фантастики, вирішальну роль у гносеологічному, онтологічному та естетичному побутуванні відіграє опозиція "віри – невіри". Віра – це глибинна універсалія культури [18], її можна розуміти в кількох аспектах: "1) духовна здатність людської душі безпосередньо знати потаємні сфери буття... містично перебувати в осередку пізнаваного предмета й інтуїтивно осягати сутності; 2) здатність людини визнавати адекватність своїх чуттєвих образів стосовно речей і явищ, які сприймаються; 3) оцінювання висловлювань та інших форм опосередкованого знання як справжніх без достатніх логічних і фактичних обґрунтувань" [20]. У цій статті ми використовуємо поняття "віра" в третьому з вказаних значень, тобто в контексті оцінювання художнього твору та його образів як відповідних дійсності. Поняття "невіра" виступає як антонімічне до "віри". Фантастичні образи у мистецтві, наприклад інопланетний розум у "Солярисі" С. Лема ("Solaris", 1960 р.) чи "Війні світів" Г. Уеллса ("The War of the Worlds", 1897 р.), як естетичне явище розуміються письменниками як безумовна вигадка, а той час як у рамках пошуку позаземного розуму астрономами інопланетний розум осмислюють як можливий. У першому випадку письменник не вірить у реальність описаного ним, у другому – вчений вважає існування інопланетян цілком можливим.

Утім, фантастичний образ може втілитися в майбутньому. Річ у тім, що фантаст розуміє створені ним художні образи як абсолютно неможливі саме в момент написання твору, виходячи зі своїх знань та світогляду, хоча може й вважати їх гіпотетично ймовірними, але лише за умови певного відкриття, у майбутньому, тощо. І це справді так, що й продемонстрували численні

образи наукової фантастики, які раніше були лише вигадкою, а зараз стали частиною нашої реальності. Інопланетний розум для SETI – реальність за наявних умов та наукових даних. С. Лем вважав інопланетян можливими, як і Ж. Верн вірив у перспективи літальних апаратів важчих за повітря, але Солярис був безумовною вигадкою, як і "Альбатрос" у "Володарі світу" Ж. Верна ("Maotre du monde", 1904 р.).

Творчість – явище багатовимірне і багатоліке, однак, як зазначав І. Кант, в його основі завжди знаходиться покладання, що створює "нове правило, якого не можна вивести із жодного попереднього принципу або прикладу" [11, с. 246]. Фантастика та фантастичне як явища мистецтва є найбільш яскравим виразом цього процесу, бо прагнуть створити те, чого не існує зовсім, віддалитися від картини суцього і витворити інобуття, яке відрізняється від нашого і *ціннепередусім цією інакшістю*.

Участь фантазії та уяви в феноменах фантастики та фантастичного настільки значна, що зближує їх із винахідництвом. Цю властивість фантастики давно відзначили дослідники технічної творчості. Так, інженер-винахідник і фантаст Г. Альтшуллер, автор курсів з теорії розв'язання винахідницьких завдань, вивчаючи методологію винахідництва, створив реєстр НФ ідей з метою зрозуміти "як виникають принципово нові ідеї, який механізм прогнозування майбутнього" [2], а ізраїльський фізик і фантаст П. Амнуель відзначав, що наукова фантастика найбільше серед інших напрямків наближена до "винахідництва і наук" [3].

Фантазія породжує вигадку. За словами Б. П. Вишеславцева, закон творчості в усій його широті в тому, що "вона творить із мрії, з фантастичного образу, з неможливого. Але здоровий глузд називає неможливе "обманом", оскільки навчився жити серед "низьких істин" " [5, с. 56]. Фантастичне – перш за все вигадка. Однак, як зауважив Ц. Тодоров, "літературний текст не піддається випробуванню на істинність, що він не істинний, не неправдивий, він – вигадка (fictionnel)" [24, с. 358]. Тобто художній текст (слід додати – за винятком наївного прочитання) і його художній світ ми завжди сприймаємо як вигаданий. Фантастика унікальна своєю подвійністю щодо вимислу: по-перше, вона завжди підкреслено неможлива, це її головна атрибутивна

рису, але, по-друге, фантастичний вимисел одночасно намагається здаватися реальністю. Підтвердження цьому легко знайти на рівні образності: частина образів фантастичного твору підкреслено нереалістична, але частина – навпаки, пов'язує твір з реаліями побуту та часу, аби не звести твір до фантазмагорії.

Є. Аксьонова визначає фантастику як "світ химерних уявлень і образів, народжених уявою на основі засвоєних раніше фактів реального життя" [1, с. 432] і зазначає, що "на зорі людства фантастика знаходила втілення в різних релігіях у різних народів, у міфології, в створенні язичницьких культів, божків тощо" [1, с. 432]. Подібне визначення фантастики вельми хитке, твори футуризму, наприклад, нереалістичні: він прагне "роздробити" реальні об'єкти і рекомбінувати їх, але подібний підхід не робить естетику футуризму схожою на фантастику, хоча вона вельми "химерна". Щодо втілення фантастики "в різних релігіях у різних народів, у міфології" зазначимо, що міфологічні та релігійні образи для віруючих не менш реальні, ніж навколишня природа, тобто міф і релігія жодною мірою не є фантастикою. Як вказала О. Фрейденберг, "Міфотворчість є образо-творчістю, і тому-то прийнято вважати її частиною фольклору або мистецтвом. Але міфотворчість, як будь-яке явище в її функціонуванні, має реалістичну морфологію; тому і приймають міфи за історичну або напівісторичну оповідь" [25, с. 35–36], себто міф – окреме явище людської культури, а не форма мистецтва, і фантастиці в його структурі немає місця.

Історичний шлях фантастики, проблеми якого торкається Є. Аксьонова, є складним питанням. Вона зазначає, що фантастика втілилася "в образах російських билинних богатирів і щедро оздобила казки всіх народів" [1, с. 432]. На нашу думку, тут слід уточнити: тільки той казковий образ є фантастичним, чия неможливість автором не ставилась під сумнів. В Ісландії місцеві жителі нещодавно виступили проти будівництва траси, оскільки та мала проходити через місця, де, за переказами, живуть ельфи [28]. Поза сумнівом, в цьому випадку не можна говорити про образ ельфів як фантастичний. Без аналізу не можна стверджувати, чи мають образи в тих чи інших казках і билинах фантастичну природу, це можна встановити лише в результаті з'ясу-

вання, чи вірили автори історії в те, що розказане не може статися насправді. Це стосується також сучасних міських легенд та інших форм фольклору, де змальовується чудесне.

Георгій Гуревич, один з перших серйозних теоретиків фантастичної літератури в СРСР, визначав фантастику як область літератури і кінематографа, де "істотну роль відіграють фантастичні образи, тобто незвичайне, неіснуюче, невідоме або явно придумане" [8]. Можна погодитися з критиком з приводу того, що в фантастичному образі вирішальну роль відіграє "незвичайне, неіснуюче, невідоме або явно придумане". Однак, ця частина вимагає уточнень. Фантастичний образ, як відзначалося вище, може бути і вельми звичайним та, більше того, втіленим у реальності. Характерним прикладом служить наукова фантастика. Цілий ряд науково-фантастичних ідей реалізовано в ХХ столітті: літальний апарат, важчий за повітря, оспівано ще в ряді творів Жюль Верна, Герберт Уеллс задовго до появи танків описав танковий бій в оповіданні "Сухопутні броненосці", Артур Кларк зобразив звичний нам сьогодні електронний планшет тощо.

За прикладом звернемося до твору класика американської фантастики Х. Гензберка "Ральф 124С 41+" ("Ralph 124C 41+", 1911–1912 рр.). Цей відомий фантаст початку ХХ ст., який свого часу назвав наукову фантастику "літературою пророцтва в сфері матеріального прогресу", описав зокрема у вказаному романі відеочат на відеофоні:

"Ральф підійшов до телефоту на стіні, натиснув кілька кнопок, і через деякий час екран апарата засвітився. На ньому з'явилося чисто виголене і досить привабливе обличчя чоловіка років тридцяти.

Впізнавши у своєму телефоті Ральфа, він з посмішкою привітався:

– Привіт, Ральфе!

– Здрастуй, Едварде. Приходь завтра вранці в мою лабораторію. Я покажу тобі дещо винятково цікаве. А втім, поглянь-но краще зараз!

Ральф відсунувся, щоб його приятель міг побачити прилад на столі. Прилад цей розташовувався футів за десять від екрана телефоту" [6].

Сучасному читачеві, який у повсякденні користується "Skype", відеофонами та подібними їм засобами, вказаний фрагмент не видається фантастичним. Проте на початку ХХ століття правдоподібність процитованого фрагмента була не більшою за фентезійні образи циклу Роберта Говарда про Конана Варвара. Х. Генсбеку належать й інші пророчі образи та ідеї. Зокрема у цьому ж таки творі Х. Гернсбек правдиво передбачив основні принципи радіолокації: "Якщо направити на металевий предмет імпульси поляризованих електромагнітних хвиль, вони відіб'ються від нього, як світловий промінь відбивається від блискучої поверхні або від дзеркала. Однак коефіцієнт відбиття різних металів не однаковий. Так, якщо коефіцієнт відбиття срібла прийняти за 1000 одиниць, то для заліза він складе 645, для аломангнію – 460 тощо. Тому якщо випромінювання генератора направити в космос, то при використанні показаного на кресленні параболічного відбивача хвилі підуть у напрямку, позначеному на схемі стрілкою. Якщо повертати апарат як прожектор, хвилі будуть перекривати величезну площу. Рано чи пізно вони зустрінуться з міжпланетним кораблем. Невелика частина цих хвиль, відбившись від металевого корпусу, повернеться назад до апарату. Тут їх перехопить актіноскоп, який реагує тільки на відбиті хвилі та нечутливий до прямих. Актіноскоп дозволяє визначити коефіцієнт відбиття, а за ним – метал, що віддзеркалив хвилі. За інтенсивністю імпульсів і за часом їх повернення можна дуже точно і швидко обчислити відстань від Землі до космічного корабля" [6].

Тобто можна було б сказати, що фантастичний образ (і відповідно – фантастичний твір) є фантастичним, виходячи із синхронії: фантастичний образ не відповідає уявленням про дійсність саме в часи свого створення, однак виникає питання в контексті розмежування фантастичної умовності та реальності, яке породжують фентезійна література та твори містики, що мають риси фантастики. Пристрит, зурочення з погляду науки неможливі (хіба що як прояв психосоматики). Втім, наприклад, за опитуваннями "Левда-центру" в них вірить 21 % респондентів, а 38% опитаних вважають, що зазначені явища швидше за все існують (ця цифра більша за кількість опитаних, які вірують



у Царство небесне, в існуванні якого не сумнівається 22 %, а ще 31% вважає, що воно існує швидше за все) [4]. Тобто, з формальної точки зору, магія, один з визначальних мотивів для фентезі та багатьох творів містики, є реальністю для значної частини опитаних.

Чи значить це, що істотна частка читачів фентезі вірить в описані у творах події, і чи буде автор фентезі, який вірить у магію на рівні побутової свідомості, вважати можливими описані ним події? Ні, бо вирішальним фактором стає розуміння художньої умовності. Художня умовність у мистецтві викликана явищем "відносної, неповної (навмисно неадекватної) відповідності реальності тих чи інших форм її відображення в мистецтві" [13, с. 33]. Деякий час умовність розмежовували на "реалістичну" і "модерністську" або вважали властивою окремим течіям, наприклад романтизму, авангарду [13, с. 39]. Пізніше умовність була осмислена як невід'ємний естетичний феномен художньої творчості, пов'язаний насамперед із проявом суб'єктивності погляду творця на світ і здатністю людини вільно переосмислювати і рекомбінувати явища дійсності. Фантастику відносять до вторинної художньої умовності. Якщо первинна умовність пов'язана з природою мистецтва, "яке потребує авторського суб'єктивно-емоційного переосмислення реальності" [13, с. 31], то вторинна – "заснована на зумисній нівеляції будь-якої правдоподібності" [15, с. 514].

Утім, щоб зарахувати твір до вторинної художньої умовності, треба перш за все осмислити його як очевидну вигадку, а це можна не завжди. Додаймо, що читач може повірити у фантастичний образ не лише надприродної онтології, як у наведеному вище гіпотетичному прикладі, а й науковій. Так, Володимир Обручеву, автору роману "Плутонія" ("Плутонія", 1915 р.), присвяченого мандрівці до підземного світу, читачі надсилали листи з пропозиціями допомогти організувати експедицію для вивчення підземелля. В.А. Обручев у романі намагався "показати читачеві далеке минуле нашої планети, її тваринний та рослинний світ" [Цит. за: 27]. Фантастові це вдалося так добре, що де-хто з читачів прийняв існування підземного світу на віру. Схожа історія відбулась і з фантастичним оповіданням Едгара По

"Правда про те, що трапилося з містером Вальдемаром" ("The Facts in the Case of M. Valdemar", 1845 p.), яке деякі читачі сприйняли за звіт про реальний експеримент, та іншими науково-фантастичними творами деяких письменників. Однак факт віри читачів у описане не змінив сутність естетичної природи творів: вони залишались фантастичними, адже їх автори усвідомлювали невідповідність творів реальності. Таким чином, думка читачів з приводу можливості чи неможливості втілених у тексті образів не робить його фантастичним чи не фантастичним. Фантастичне іманентно чи невластиве властиве художньому твору, тож обумовлюється задумом автора як атрибутивна риса. Осмислена вона була дуже давно, ще Лукіан Самосатський, деякі твори якого зараховують до фантастики, наприклад, "Правдиву історію" ("Ἀληθὴν Διηγήματων", близько 170 p.), підкреслював, що написане ним вигадка: "Одне я скажу правдиво: я буду писати неправду. Це моє зізнання має, на мою думку, зняти з мене звинувачення, що тяжіє над іншими, раз я сам визнаю, що ні про що не буду говорити правду. Отже, я буду писати про те, чого не бачив, не зазнав і ні від кого не чув, до того ж про те, чого не тільки на ділі немає, але і бути не може. Внаслідок цього не слід вірити жодній з наступних пригод" [17, с. 101], тож можна вважати, що фантастика як "явна вигадка", те, що не відповідає істині, осмислена була ще в античності, хоч і не мала тоді відповідного термінологічного означення.

Не просто "незвичайне, неіснуюче, невідоме або явно вигадане" є фантастикою, а те що автор усвідомлює як таке, причому не важливо, чи вірить читач в можливість образу, як в прикладі зі зуроченням, а то і зовсім не помічає фантастичного елемента, як це відбудеться з сучасним читачем, який, не задумуючись про час написання, зустрінеться в тексті з електронним планшетом або описом відеочату. Позиція читача в питанні віри або невіри у "фантастичне" не є визначальною, проте, зазначимо, повноцінне естетичне сприйняття твору стане можливим тільки в разі розуміння читачем художньої умовності, тобто усвідомлення "неправдивості" вимислу входить в естетичні координати фантастичного тексту і є однією з його цілей. Але найвніше прочитання тексту не зробить його нефантастичним.

Позиція автора щодо питання "неправдивості" обумовлюється уявленнями про дійсність, які існують під час написання тексту, хоча може їм і суперечити, що особливо актуально для сучасної наукової фантастики: величезна кількість гіпотез і теорій, що часто суперечать одна одній, як теорія відносності та квантова механіка, дають змогу створювати авторам образи, що раціональні і правдоподібні з певного погляду, але не відповідають іншим поширеним в науці думкам. Цікавим у цьому контексті мотивом став принцип невизначеності Гейзенберга, обіграний, наприклад, Террі Прачеттом у творах "Смерть і що трапляється після" ("Death and What Comes Next", 2002 р.), "Тримай марку" ("Going Postal", 2004 р.) та ін.

Отже, відзначимо, що поетика художньої фантастики спрямована на балансування ефектів "віри – невіри". Фантастичний твір має викликати довіру читача до художнього світу, але все ж найістотношою рисою його онтології є неможливість існування змальованих фантастичних образів. Утім, вказати на фантастичність твору можна лише виходячи з позиції автора: так, міфи, що здаються фантастичними для сучасного читача і які деякі дослідники зараховують до фантастики, не є фантастикою за своєю суттю, бо люди, що їх створили, не вважали їх вигадкою, а навпаки сприймали як частину реальності. Фантастичним можна визнати лише твір, художній світ якого усвідомлювався автором як не відповідний реальності. Його естетична природа не залежить від позиції читача, наївне сприйняття фантастичного твору і віра в описане також не робить твір або фантастичний образ нефантастичними.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксенова Е. Фантастика. / Е. Аксенова. // Словарь литературоведческих терминов / [Ред.-сост.: Л. И. Тимофеев и С. В. Тураев]. – М. : "Просвещение", 1974. – 509 с.
2. Альтшуллер Г.С. Зачем нужен регистр НФ-идей [Електронний ресурс] / Генрих Саулович Альтшуллер. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.altshuller.ru/rtv/sf-register1.asp>.

3. *Амнуэль П.Р.* Предисловие к регистру научно-фантастических идей [Электронный ресурс] / Павел Рафаэлович Амнуэль. – 2000. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.altshuller.ru/rtv/sf-register0.asp>.
4. Более половины россиян верят в религиозные чудеса, царствие небесное, слезы и порчу. [Электронный ресурс]. / Официальный сайт АНО "Левада-Центр". – Режим доступа до ресурсу: <http://www.levada.ru/nopisanie/o-tsentre/>.
5. *Вышеславец Б.П.* Этика преображенного Эроса / Борис Петрович Вышеславец; [Вступ. ст., сост. и коммент. В.В. Сапова]. – М.: Республика, 1994. – 368 с.
6. *Гернсбек Х.* Ральф 124С 41+ [Электронный ресурс] / Хьюго Гернсбек. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.fenzin.org/book/14010>.
7. *Гуревич Г.* Беседы про научную фантастику. / Георгий Гуревич. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1991. – 158 с.
8. *Гуревич Г.И.* Карта страны фантазий [Электронный ресурс] / Георгий Иосифович Гуревич. – М.: Искусство, 1967. – 176 с. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.2lib.ru/getbook/3467.html>
9. *Ефремова Т.Ф.* Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. [Электронный ресурс] / Татьяна Фёдоровна Ефремова. – М.: Русский язык, 2000 – Режим доступа до ресурсу: <http://www.efremova.info/>.
10. *Кагарлицкий Ю.И.* Что такое фантастика? О темах и направлениях зарубежной фантастики вчера и сегодня / Юлий Иосифович Кагарлицкий. – М.: Художественная литература, 1974. – М.: Худож. лит., 1974. – 352 с.
11. *Кант И.* Критика способности суждения / Иммануил Кант. – М.: Наука, 2006. – 512 с.
12. *Ковтун Е.Н.* Фантастика как объект научного исследования: проблемы и перспективы отечественного фантаствоведения / Елена Николаевна Ковтун // Русская фантастика на перекрестье эпох и культур: Материалы Международной научной конференции: 21–23 марта 2006 г. – М.: Издательство Московского университета, 2007. – С. 20–38.
13. *Ковтун Е.Н.* Художественный вымысел в литературе XX века. / Елена Николаевна Ковтун. – М.: Высшая школа, 2008. – 408 с.
14. *Лахманн Р.* Дискурсы фантастического / Ренате Лахманн; [пер. с нем. Н. Борисовой]. – М.: Новое литературное обозрение, 2009. – 384 с.
15. *Літературознавча енциклопедія: У двох томах.* / [авт.-уклад. Ю.І. Ковалів]. – Т.2. – К.: ВЦ Академія, 2007. – 624 с.
16. *Лотман Ю.* О принципах художественной фантастики / Юрий Лотман // Учен. зап. Тарт. гос. ун-та. – 1970. – Вып. 284. – С. 285–287.
17. *Лукиан Самосатский* Сочинения. В 2 т. / Лукиан Самосатский; [под общ. ред. А. И. Зайцева]. – СПб.: Алетейя, 2001. – Т. 2 – 538 с.
18. *Новейший философский словарь* [Электронный ресурс] / Сост. А.А. Грицанов – Мн.: Изд. В. М. Скаун, 1998. – 896 с. – Режим доступа до ресурсу: <http://terme.ru/dictionary/175>.

19. Павлихина И.Ю. Специфика взаимодействия реальной и художественной действительности в фантастике // Альм. соврем. науки и образования. – 2007. – № 3/1. – С. 184–187.

20. Пивоваров Д. Вера [Электронный ресурс] / Даниил Пивоваров // Современный философский словарь / [Под общей ред. д. ф. н. профессора В. Е. Кемерова]. – 2-е изд., испр. и доп. – Лондон, Франкфурт-на-Майне, Париж, Люксембург, Москва, Минск: Парапринт, 1998. – 1064 с. – Режим доступа до ресурсу: <http://terme.ru/dictionary/183>.

21. Прачетт Т. Движущиеся картинки [Электронный ресурс] / Прачетт Терри. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.e-reading.club/book.php?book=80796>

22. Стужук О. Художня фантастика як теоретична проблема / Олеся Стужук // Слов'янська фантастика. – К., 2012. – С. 52–66.

23. Тлумачний словник української мови / А.О. Івченко. – Х.: Фоліо, 2000. – 540 с.

24. Тодоров Ц. Понятие литературы / Цветан Тодоров // Семиотика языка и литературы; [пер. с англ., исп. и фр. яз.; под ред. Ю.С. Степанова]. – М.: Радуга, 1983. – С. 350–369.

25. Фрейденберг О.М. Миф и литература древности / Ольга Михайловна Фрейденберг; [2-е изд., испр. и доп.]. – М.: Восточная литература РАН, 1998. – 800 с.

26. Чернышева Т.А. Природа фантастики / Татьяна Аркадьевна Чернышева. – Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1984. – 336 с.

27. Щербаков В. Путешествие в неведомые страны [Электронный ресурс] / Владимир Щербаков. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.e-reading.club/>.

28. *Elflobbyblocks* Icelandroadproject. [Электронный ресурс] / – Режим доступа до ресурсу: <http://www.theguardian.com/world/2013/dec/22/elf-lobby-iceland-road-project>

29. Roberts A. TheHistoryofScienceFiction / AdamRoberts. – NY: PalgraveMacmillan, 2006. – 368 pp.

Стаття надійшла до редколегії 19.04.16

Є. В. Шкуров, асп.

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

## ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ФАНТАСТИКА В ДИХОТОМИИ "ВЕРА– НЕВЕРИЕ"

*Рассматривается художественная фантастика в координатах "веры-неверия". Изучена фантастика как явление вторичной художественной условности и особая форма вымысла. Выяснены некоторые аспекты восприятия фантастики и фантастических образов автором произведения и читателем.*

**Ключевые слова:** художественная фантастика, научная фантастика, фэнтези, вымысел, фантазия, художественная условность, вера, неверие, автор, читатель.

**E. V. Shkurov**, Postgraduate Student  
Taras Shevchenko National University of Kyiv

### **THE FANTASTIC IN THE DICHOTOMY "BELIEF – DISBELIEF"**

*The article deals with the Fantastic in the aspects of "belief-disbelief". The Fantastic is examined as a phenomenon of the Secondary Relativity of Art and as the special form of fiction. The article clarifies certain aspects of perception of the Fantastic and fantastic images by an author as well as by a reader.*

**Keywords:** *the Fantastic, Science Fiction, Fantasy, fiction, Relativity of Art, belief, disbelief, author, reader.*

**УДК 821.161.2.09:130.2 Оріховський**

**О. Щелкунова**, студ.  
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

### **КОНЦЕПТ "СВОБОДИ" У ТВОРЧОСТІ СТАНІСЛАВА ОРІХОВСЬКОГО**

*Присвячено дослідженню концепту "свободи" у творчій спадщині Станіслава Оріховського. Проаналізовано літературний доробок митця, виокремлено домінуючі установки надбань гуманіста. Визначено роль провідних понять у творчості письменника й наголошено на значенні його художньої парадигми для розвитку української літератури.*

**Ключові слова:** *концепт, свобода, парадигма, універсальність, українське Відродження, Станіслав Оріховський.*

Кожна літературна доба детермінується універсальними унікальними характеристиками, якостями і властивостями, визначальність яких обумовлюється загальними суспільно-політичними і культурологічними тенденціями та діяльністю знакових постатей конкретного періоду. Для епохи українського Відродження визначним репрезентантом домінуючих ренесансних ідей є Станіслав Оріховський, чия діяльність тлумачиться переважно у загально-філософському ключі, твори якого, однак, є вагомими для розвитку української літературної традиції.

Розробка даної теми була у різні часи предметом зацікавлень Н. Голеніщева-Кутузова, В. Дончика, А. Лейтеса, В. Литвинова, Д. Наливайка, Є. Нахліка, В. Нічик, М. Сулими, В. Шевчука та ін.